

TRESOR DELS AVIS

REVISTA MENSUAL DE ETNOGRAFIA MITOLOGIA I
FOLKLORE DE BALEARS

PUBLICADA PER
ANDREU FERRER

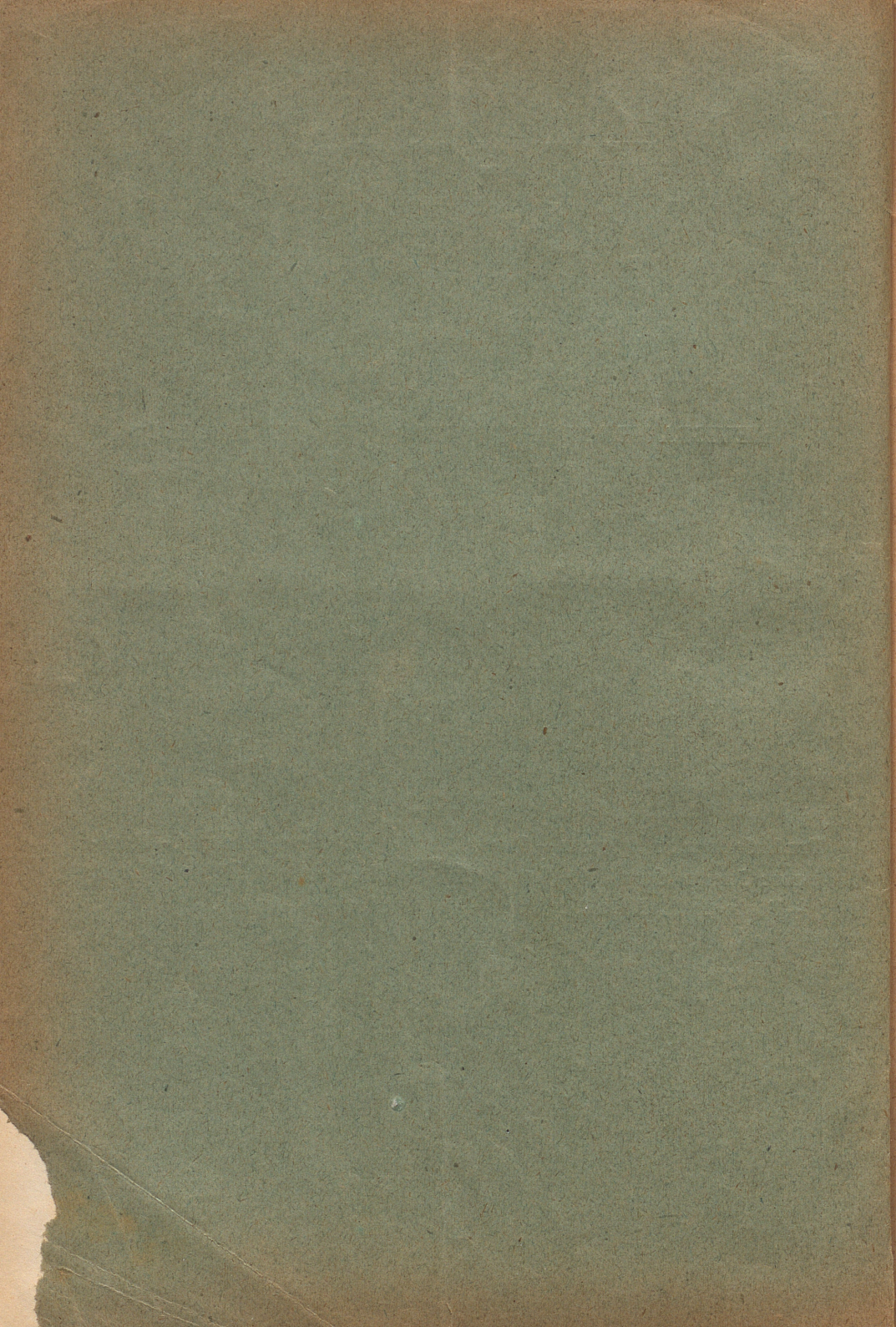
SUMARI

Tradicions mitològiques.—*Generalitats de folklorisme menorquí.*—Francisc Camps Mercadàl.—**La devoció de Mallorca a St. Antoni Abat.**—**Festa de St. Antoni a Artá.**—Andreu Ferrer.—Noves.

ANY I

FEBRER DE 1922

NÚM. 2

TRESOR DELS AVIS

REVISTA D'ETNOGRAFIA, MITOLOGIA I FOLKLORE
BALEARS

TRADICIONS MITOLÒGIQUES

Generalitats de folklorisme menorquí

Mitologia vol dir *contada de faules, relació de mites*. Per açò, per als folkloristes, *Mite*, més que un ésser fabulós, és una rondaya fabulosa, una faula popular.

I per moltes parts vèim-la a la faula vulgar, el trobam al Mite, "que dels homes ne feu deus, semideus, hérois, encantadors...; i fa parlar als animals, i dona culte als astres, a les forces naturals, a les plantes, a les roques, als metalls... Sembla que la Mitologia es el funament del Folklore, de la ciencia popular.

Deixes d'aitals faules i cultes se'n conserven algunes a Menorca, incompletes, i la majoria borroseés. ¡Per damunt d'elles hi han trafagat-jat tants de pobles i tantíssimes centuries. ! I ses deixes que ens resten han perduda tota o casi tota sa saba pagana.

CULTE DEL SOL.—D'él ens queda poqueta cosa: que a sa surtida del Sol el día de Sant Joan (día 24 de Juny, solstici d'estiu, festa gentilicia de la Fortuna, de la Fortitud), és hora propicia per els desencantaments (*Encantament de sa Ciutat de Parella*), i per trobar enamorat

ses atlotes festetjadores. Per a tal efecte els enginys de que's valen ses joves no son pocs. Contem-nè un parey; abans de surtir el Sol, s'aigu de sa ribella, amb la que s'ha reatada cara, mans i braços, sa jove. la tira an es carrer, i es queda ai aguayt; a sa surtida des Sol, es primer juvenet que passa serà es seu festetjant; si no passa cap fadrí. sa jove quedarà aquell any sens enamorat. Pero Sant Joan (¿el Sol?) no ho permetrà: per açò es fá en tal festa sa cerimonia. També's diu que es nom de l'home qui passi serà es nom del festetjant.

El vespre dei dissapte de Sant Joan, quant sa jove es colga, tira de vall es llit tres faves: una sencera, una ceada i s'altra pelada. Fet es primer sò sa donzella, retira, a les fosques, de devall es llit sa primera fava amb que topa. Al èsser de dia, es dia de Sant Joan, sa fadrina coneix sa seva sort de casada: si ha aplegat sa fava pelada, son enamorat i son marit serà un pelat, un pobre; si ès sa ceada, serà un ben-estant; si ès sa sencera, serà un propietari, un ric.

Adamés Sant Joan, o el día del Solstici d'estíu, es bona diada per fer tractes i contractes: recordèm sa peyta des Canteret d'aigu de Sa Font Joana, de Son Mercer. I ès sa diada a la nostra pagesia de desdir ses cases els estadans llogaters i els propietaris.

El canvi de casa sempre s'ha fet per Sant Miquel (equinoxi de la tardor), en memoria, diuen de que en tal día Sant Miquel va treure del Paradís a nostros primers pares, que no van tenir altre remey que establir-se a l'Intemperie, al Desert.

Es conta que es día de Sant Joan *es Sol surt bollant*, dita que deu esser una deixa mítica, una memòria de les festes solsticials que es feien a Caldea, a Fenicia, a Italia... *Solstici* vol dir *aturada del Sol*; i com el Sol no pot aturarse, balla a l'entorn de son pern; ès a dir: fa una returada rodant, sense anar envant ni enrera, es día que troba sa fita solsticial. Principalment quant atany se fita del solstici d'estíu, que cau es día de Sant Joan, a la que els astrònems ne diuen Càncer (Cranc). Abans, mils i mils anys enrera, sembla que aital fita era la constel·lació de Leo (ei Lled); per açò en tal diada, quant el Sol mostrava tota sa potencia, s'establiren les festes solsticials, que els romans conservaren, nomenantles festes de la Fortitud, de la Fortuna, i deixes d'elles podèm considerar les gales, els festers que, en la nit de Sant Joan en tanta abundancia es fan a tota Menorca i fora de Menorca: a casi tota la conca mediterrània.

La festa popular que de temps enrera, de Deu sab quant, se fa a Ciutadella (i un temps se va fer a Mahó), es día de Sant Joan, té no

poca saba solsticial. Cert que, en tal festa, fan memòria religiosa, sant-joanesca: es passetjar es bè, les Completes, a l'església rural de Sant Joan de Missa .. I poca cosa més, si n'hi ha més. Emperò, llevant açò, queda encara sa festa amb tot es seu mol'lo: sa gran cualcada, els jocs eqüestres an es Pla, (còpia dels torneigs cavallerescs), comandats, jocs i cualcada, per es caixer noble o caixer senyor. tenen molta flaira de les festes solsticials romanes dedicades a la Fortuna dels Forts, dels Poderosos, dels que, per viure la vida opulenta, no necessitaven fer cap mena de trabay...—¿I es caixer esglesiaístic?... —me diràn... Tant éll, com sa missa resada que se celebra per als caixers, semblen afagions imposats per els sentiments religiosos des nostre poble Sup. imíu açò, i sa festa cavalleresca quedaria intacta.

Però dirèm: ¿Com pot haver arribada fins a noltrus?... La celebrarien els menorquins romans, els primitius cristians?... Ens la importarien els catalans i aragonesus que van engegar als alarbs?... Que respengui qui ho sab.

Als damés pobles de Menorca se celebren festes majors,—desde temps no gaire llarg; però totes en honor del seu respectiu Sant Patró. La cualcada del dissapte es aposta per a fer la replega i per assistir a les Completes solemnes; la del diumenge, per assistir a la missa major solemníssima, amb sermó al Sant de la festa. Cert que la cualcada... sempre serà cualcada, i ben segur que els pobles la copiarien a la pàgesa, de la senyorial ciutadellenca: per imitació. Emperó, a tots els pobles sa festa, si te molt de popular, (corregudes an es Cos, ball encantat...) te moltíssim de festa del Sant Patró. A Ciutadella, ès festa ciutadana: sa festa de Sant Joan sembla sa festa de Ciutadella; sa festa solsticial. Com en la festa solsticial d'estiu està la verdadera arrel dels campionats i torneigs cavallerescs de la edat mitjana.

Amb lo que acabam de dir no volem trastocar, ni una mica l'agrada festa ciutadellenca; molt al contrari: si com-e folkloristes pensam veure-hi en ella gènessi pagana, com-e cristians deim que Ciutadella mereix tots els aplaudiments, perque d'una festa pagana n'ha feta una funció cívica i cristiana. I com bon pagès, li faig capellada d'agraïment: Sant Joan de Ciutadella ès la vega de tota la Pagesia menorquina.

El solstici d'hivern correspon amb ses festes de Nadal, que ès quant comensen ses matanses de porcs, ses porquetjades, els balls, els jocs de cartes, els glosats...; revel'les en les que mai falten els bunyols, ses coques frites, ses uranes... Emperò aquestes festes no'ens sembla que

hagin sigut mai festes solsticials, del dia hivernal de *la parada i tornada arrera* del Sol, sinó que es fan durar la major part dels dies de Carnaval empeltant-se amb les festes bàquiques o lliberals dels darrers dies de Carnaval, conegudes a la major part del mon.

No sé per què li trob sabor mítica a sa saborosa urana, aqueixa humil mena de cocafrita que tenia i té sa diada propia: Nadal, i son nom propi: *Urana*.

De *Uranos*, que vol dir el Cel, el camp dels Sols, de les Estrelles, dels Mons, surtirà el nom *Urana*. O de *Urania*, una de les nou Muses, que vol dir *Celestial*, l'Astrònoma:

Urania motus cæli scrutatur et astra,

«Urania estudia, examina els moviments del Cel i els astres».

Cert que'ls nostres pagesus no la coneixen a «la filla de Júpiter i Mnemossina», a Urania; però coneixen be s'urana...

LA LLUNA.—La Lluna tendria un culte boscà i agrícola.

En Lluna nova no se tallarán arbres per a llenyám, per a servir de llenya de construcció; en Lluna nova no se podarán les vinyes, ni les figueres, codonyers, magraners...; ni s'hi sembrarán les faves i patates, en-primis les patates de la recolta de l'estiu sembrades en terra seca. ¿Per què..? Diuen que tallada en Lluna nova la llenya, sa corca, i més en la Lluna nova de Març, tant que en tal Lluna no convé llaurar, ni goretar o binar terra pera la anyada de blat que s'ha de sembrar al novembre i dezembre vinents, perque, diuen que sa terra es corca, i dona cuc al blat. No es poda en Lluna nova perque durant élla els arbres i plantes tenen la saba moguda...

Fet e' girant de Lluna nova, la Lluna se fa visible passades una trentena o quarentena d'hores, allà prop de ponent, entre ses aubes vespertines. En tal cas, que sol ésser quant els jornalers venen del treball, el primer que la destría diu: «Deu mus do bon girant de Lluna.» —«Amen, amen», responen els companys.

La Lluna nova es presenta dreta: «Lluna dreta,—mariné agegut», diuen, volent dir que senyala bon temps, que no bufará la tramontana. Ara, si sa Lluna es mostra agegada, diuen: «Lluna agegada,—mariner dret», durá ventades, amb mal temps a la mar, i no gaire bo per la terra.

També es repara es temperi què fa quant está per girarse la Lluna; per çò diuen «será plujós un girant, si comença a ploure endavant».

En lo solstici d'hivern, per Nadal, la Lluna, es molt mirada. Di-

riem que si el Sol governa en lo solstici d'estiu, la Lluna, en lo d'hivern comanda l'anyada i avisa de lo que pervindrà. Així ho fan present les parèmies: «Nadal sens Lluna, cent oveyes no fan per una»—En canvi: «Nadal en Lluna plena,—anyada plena» I també es ben repara com està sa Lluna al començar s'any, com s'està de epactes, perque «no sol ésser bo s'any en que es va una Lluna enrera.»

Al parlar del *milisme* dels *dtes*, farèm esment que, com tot el poble espanyol, el francès, l'anglès,... nostre poble conserva el dia mitològic de la Lluna *Dilluns, dies Lunæ*. Es considera dia variable, de mal auguri: en dilluns no es fan casaments; els convalescents, que reben orde de deixar es lit, no ho ferán per primera vegada en dilluns: esperarán un dia mes.

La parèmia ens diu que «mes qui comença en dilluns, mes de desgracies». (1) Adamés, de la persona poc formal, variable, es diu que es llunática, nascuda en mala Lluna.

PLANETES.—Dels planetes, el mes mirat es Vénus, i no per Vènus, —puís tal nom no és conegut del vulgus menorquí,—sino com astre benèfic si brilla a la matinada, i el nomenen *Estel de s'auba*; i com-e astre malèfic si es veu el vespre, a la posta del Sol, tant que, essent astre del començament de la vesprada, mentres está el blat a la terra, (de Nadal a Sant Joan), se'l nomena *En Poques Garbes* perque se'l considera com al causant de la mala anyada.

I essent *Estel de s'Auba* senyala bon temps, sanitat, bona anyada. Recordem que una de les invocacions que en les Lladànies (o Lletànies), feim a la Mare de Deu, es dir-li *Stella matutina*.

COMETES.—Se'ls diu *Estels am coa*.

Senyalen calamitats; pèstes, fam, guerra... El poble ha reparat que no segueixen la via ordinaria, el camí en que van el Sol, la Lluna, els planetes, i que més o manco duen tots els estels: de llevant a ponent. Que els cometes, o estels amb coa, han errat el camí,... per el vulgus vol dir que son errats de comptes, que d'ells no se'n ha de fiar ningú. Que no l'han errat an es camí sino que, per son compte i raó van fora des tornay; per el poble assò vol dir que els estels am coa son inemics de sa lley, que son contraris a l'harmonia. D'aquí, l'atribuir-lis que

(1) Fa poc temps que vaig sentir dir "mes qui comensa en diumenge—mes de desgracies"; Ho supòs una alteració ignocenta, ja que el diumenge es te per el dia més apreciat.

porten guerres, que sembren pestes i tota mena de calamitats, no hi ha més que una passa curta.

Dels *estels qui corren* (*estrellas fugaces*, en castellà), també es diu que senyalen perills, per que si cauen en terra, poren fer mal. Emperò se suposa que casi sempre cauen a la mar, ahont poden fer molt de mal també. I ademés es diu que «sempre corren cuantre vent»

ESTELS, CONSTEL·LACIONS.—Diu nostre poble *Estel de sa tramontana* a l'*estrella polar*. I ha reparat que no es mou; així ho canta sa cobla:

S'Estel de sa tramontana
es un estel diferent,
perque no fa moviment;
com sa teva amor, Joana.

Els *sets Frares* se nomena la constel·lació del *Carro*, o *Ursa major*. Servia de rellotge per a les hores de la nit, i se li deya *es Relloitge del pastor*. Prou havien reparat que es ranxet de set frares girava sens pondres a l'entorn de S'Estel de sa tramontana com que vagin resant les hores nocturnes rituals.

Cabrelles es el nom que donam a les Pleyades, partió de la constel·lació de *Taure*. Es nom *Cabrelles* deu venir de que el poble repararia que elles surten an es temps en que, un tant més a tramontana, neix *la Cabra*, estrella de primera magnitud, i molt brillant; encara que avui, aquest nom, *la Cabra*, es poc conegut. Es diu *guarda de ses Cabrelles* a Aldebarán dels astrònems, estrella de primera magnitud del Taure. Junt a dita estrella n'hi ha dues de juntes, que es nomenen *els uys de Santa Llúcia*. Un dels martiris que patí dita Santa és que li arrancaren els uys. I el poble els veu en el cel. Recordém que per als astrònems *Aldebaran* vol dir (*en alarb*), *l'uy del brau*. (En alarb vulgar *ad-dèbbana* vol dir la mosca verinosa, *el tábano*).

Par davall *ses Cabrelles* y *sa Guarda*, en tirada drete hi ha *els Deols*, (*Orió*, dels astrònoms), amb les *Tres Maries*, i *sa Guarda dels Deols*, (*Sirius*). ¿Es dirán *Deols* per recordança grega de *Theos*, o *Zeos*, que en grec vol dir *Deu*?... Els *Deols* èssa constel·lació més esplendent, i brilla particularment tota la nit, quant la nit es més llarga. Els *Deols* hermo-setjen, alegren les nits hivernals, inacabables, fatigoses... *Tres Maries* ès el nom que es dona a tota Espanya a les tres estrelles que formen la precinta de Orion.

Ferros grossos i *ferros petits*, son dos grupets d'estrelletes, formant-ne

un sol. que estan a l'*Aquari*, amb s'articulació amb *Pisis*. Deuen pertanyer al Quadro o Caval de Pegaso. Semblen un parell de *ferros en crués*, o ferros de cuina, per caldera, (lo que els castellans ne diuen *trébedes*). Sa forma els daría nom.

Com al *Gra d'ordi*, que és nom que es dona a la Pagesia nostra al *Delfin*.

I prop d'ell dins sa *Carrera de San Jaume*, (Via-lactea) hi ha la *vera Creu* nom que es dona a la constel·lació el *Cisne volant*. Recordem sa cobla popular.

Madona, surtiu; veureu
es Deòls i ses Cabrelles,
ses Guardes que van amb elles,
i també la Vera-Creu.

Sa Guarda dels Deòls (Sirius) es també coneguda per e's astrònems amb el nom de *Ca major*, i de *Canicula*, que comença a sortir cap el 22 de Juriol: senyala temps bascarrós. Per els antics egipcis senyalava la pujada de les aigües del riu Nil, aigües que havien de regar-lis aquells camps ont mai s'hi plou. Per els egipcis, la Canicula els portava l'aigua.

De la Canicula egípcia deuen venir los nostres *Canibelles*, que molts, per metàstesi, diuen *Cabanelles*. Les Canibelles, a la pagesia menorquina son el pronòstic de les plujes de l'any pagès que està per començar: l'any pagès nostre comença a la darrerria de setembre. El pronòstic es fa reparant si hi ha banyadura, i quanta, eis matins dels dies primer, segon i tercer d'Agost: el dia abans, la diada i lo endemà de la Mare de Deu dels Angels, com diu es poble. Si hi ha molta banyadura tots tres dies, senyala bona saó per tot l'any: si no n'hi ha, serà any sec. El dia primer, correspon al temperi de Sant-Miquel-a-Nadal; el dia segon, a l'hivernada, el dia tercer a la primavera. També es mira d'aont bufa es vent en tals diades, perque serà el que comandarà en les temporades corresponents.

¿Per què les Canibelles no's fan en dies antes, aixís que es veu *El Ca major*?... Suposam que serà perque fins a l'entrada d'Agost Sirius es molt poc vistable.

Dic que de la Canicula prenen peu les nostres *Canibelles*, i que d'elles es una modificació fonètica la paraula *Cabanelles*. Però *Cabanellas* podría venir de l'hebreu *càbala* que, en sentit directe vol dir *tradició*, però també se li dona el sentit d'*interpretació misteriosa, endevinay, pronòstic*... Emperò de pronòstics se'n poren fer en tot temps, i de *Canibelles* . sòls

quant comanda la Canícula. I en Canibelles, per a mí, hi queda estampat el mitisme egipci; amb la variant de que lo que era per els egipcis anunci de la arribada de les aigües del Nil, per a nosaltres heu ès de la caiguda de les aigües dels nivulats.

DIES.—Al mitisme astronòmic el trobam en la via que fa el Temps, en els noms que donam als dies, amb set dels quals es fa la setmana.

La paraula *setmana* sembla voler dir *set manes*, set difunts, set deus infernals. I mes perque els set dies comptats son dies morts, seccions del temps passat. Emperò, tot i tenint aquesta significancia, élla no ès etimològica: *setmana*, no surt de *sept-manes*, sino del molt llatí *septimana*, *septim-ana*; i *ana* es una terminació de paraula adjectivada, com se veu en *ciudad-ana*, cosa corresponent a ciutat.

Si en la paraula genèrica *dia* no s'hi veu ben clar el mitisme, hi està de cos present en ses denominacions específiques, en els llinatges dels dies. Nosaltres avui, com els grecs de l'antigor,—si be nosaltres hu havem pres dels llatins,—nomenant els dies, dèim: *dilluns*, açò es, *dia de la Lluna*; *dimars*, dia de Marte; *dimecres*, dia de Mercuri; *dijous*, dia de Jove, o de Júpiter, *divendres*, dia de Venus .. el *dissapte* ens ve dels llatins i hebreus; *dies sabbathi*, que vol dir dia de *descans*, pres de l'hebreu *sabbath*, açò es, *repòs*, nom que es conserva en memòria de que en el dia setè de la Creació, Deu descansà.

Per els grecs i romans es *dissapte* era es dia darrer de sa setmana, per ço el marcaven amb la omega, la última lletra de l'alfabet grec, i estava dedicat a Saturnus, que es el cap dels manes, dels deus infernals, dedicament que li conserven alguns pobles presents, com l'Anglaterra, nomenantlo *Saturnay*, *dia de Saturnus*; cosa que pot politxonar un altre poc el supòsit de si *setmana* vol dir els *Set-manes*. A Saturnus els grecs el nomenaven *Krónos*, el Temps; com qui vol dir la *vida passada*.

Nostre *Diumente*, de *Dies Domini*, vol dir i ès es *Dia del Senyor*, en recordança de que en tal dia ressucità Nostre Senyor Jesucrist. I per nosaltres ès el dia setè de sa setmana. Encara que per els grecs i llatins, com per els hebreus, era el dia primer i estava dedicat al Sol, al que adoraven, com e pare de la llum, els egipcis, els grecs, els romans. El dia primer de la setmana estava dedicat al Pare de la Llum, i el darrer al Pare de la Fosca, el Rey de les Tenebres..., als Difunts.

Es a dir que per els grecs, egipcis, romans,... anglesos, els set dies de la setmana, i cinc dies per nosaltres, están consagrats cada un a

son astre propi. Per açò la setmana correspon al mitisme astronòmic. I recordant lo que tractant de la Lluna, havem apuntat del dilluns, diguem que al divendres es té per dia infaust: en divendres (*dia de Venus*) no's fan casaments..., I no obstant el poble diu que «tots el dies son sans i bons per els qui estan en gracia de Deu».

CULTE DELS BOSCS.—I amb el mitisme astronòmic està també lligat el culte dels Boschs. El culte de l'Arbre era vulgar a molts de pobles antics. D'ell pot ésser recordança lo que ens contaven quant erem petitons: que a la majoria dels grans llocs de Menorca hi tenien, aprop de les cases, devora d'es pati, una auzina centenaria, que era molt estimada, que temps enrera se la nomenava *s'Auzina senyora*, i en temps més proper, en temps nostru, se la nomenà *Auzina de sa Senyora*. ¡Com la record a nostra estimada s'Auzina senyora d'Albranca!.. I ja no hi es... De ta s'auzines s'en conserven algunes poques, encara. Tal vegada ens portarien tal culte els grecs antics, que tan sovint visitaven les Balears, i que eren molt coneixedors de les pràctiques druíques, tant que *drúida* surt de *drus*, que en grec vol dir *auzina*.

I els grecs i romans ens durfen el culte als boscs sagrats, al qual els romans dedicaven quatre dies a mitjan *Quintillis* (Juriol): les *festes lucaries*. Perque els boschs sagrats estaven dedicats a la Lluna: vegis perquè som dit abans que la Lluna tenia un culte boscà. A la Lluna se la nomenava *lúcida*, i d'aquesta paraula feren *lucus*, (bosc) es a dir el temple de Lúcida. És indubtable que *lucus*, per els romans, volia dir *bosc sagrat*. Ells mateixos ens conten sa raó de les festes lucaries: en memoria de la protecció que'ls regalá el Bosc del Tíbre en la nit que els gals entraren i saquetjaren a Roma. I Menorca romana tendria els seus boscs sagrats, dels quals ens queda una recordança toponímica, de lloc, que per haver passada l'estada moresca, ens és arribada amb nom llatí, i llinatge alarb. En el cap de Mahó, terme de Sant Clement hi ha *Llumassanes* d'avui, abans se deia *Llucmessanes*, veïnat de Matxani. I els llucmassanés diuen que Llumassanes era sa garriga (bosc) de Matxani.

En es terme d'Alahó tenim *Llucassaldent* (son tres), de *Lluc-as-Sala ed Din*, bosc d'En Saladin. I el nom propi *Sala-ed-Din* deu voler dir *Pau de la Fè, de la Lley*. Al terme d'Alahó hi ha *Llumena* (son vuit o nou) de *lluc-al-menàir*, bosc de les *llumenaries, dels fanals*, lo que fa pensar si en temps dels moros els menorquins farien encara les festes lucaries romanes; *Llucalquelba*, (bosc de sa cussa), que es diu que era el bosc

Binxebó; Llucalari (son tres llocs) i altre Llucalari, partió de Binifadet, a Sant Lluís. A la part de tramontana del terme del Mercadal hi ha Lucàig; y *lúcar* per els romans era la renda que s'emprava per cuidar els boscs sagrats. *Lucaig*, vol dir *lucatge*. En el terme de Ciutadella hi ha Tot-lluc..

Si en temps dels romans Menorca donà culte als boscs, aquest culte, aquesta santa estimació lis consagraren els cristians de la edat antiga; de la mitjana i fins i tot de la moderna; els boscs en faixa ampla rodejant a Menorca, eren sa corona, sa murada. Per una part posaven obstacles als desembarcs dels lladres marins; per altra, donaven refugi, defensa als menorquins, com el bosc del Tibre, en nit tràgica, en doná als romans.

Però avui, a pesar de la Festa oficial de l'Arbre, Menorca guarda un altre culte als Boscs: els arrabassa per posar foc a ses calderes. I els Boscs, li consagren ses seves llegendaries amoretes de sempre i, perque en faixi bon foc d'estelles, li fan ofrena de ses branques, de ses soques, de ses rabaces..., del foc que en elles hi han concentrat, espigolant el foc que e' Sol escampa..

Francesc Camps Mercadal.

(Francese d'Albranca)

LA DEVOCIÓ DE MALLORCA

A

SANT ANTONI ABAT

A propòsit d'un formós article original del ben documentat folklorista En Valeri Serra i Boldú publicat en el n.º de Janer d'enguany a la revista catalana il·lustrada *D'Ací D'Allà* sobre *La Devoció de Catalunya a St. Antoni Abat* m'ha semblat ocasió oportuna, i més tot just passada la seua festa, intentar esbrinar la especialíssima devoció que'ls pobles balears professen al Sant Abat.

Essent aquesta molt extesa i que ha entrat fonament en l'entranya del poble, conserva aquest una multitud gran d'elements folklòrics sobre el Sant Ermità de la Tebaida; per aquest motiu l'estudi d'aquests elements no cabrà segurament en l'espai de que disponem en el present n.º i li haurem de dedicar part del pròxim. Per això obrim abans de res l'enquesta entre els «Amics de la Tradició Popular» a fi de que contestin aviat per poder enquebir les seues contestacions a continuació del nostre estudi.

Vaja, idò, bons «Amics» a veure si son molts els qui contestin prest el següent,

QUESTIONARI

sobre la devoció de cada un dels pobles de Balears a St. Antoni Abat, que se somet als «Amics de la Tradició Popular»

- 1.—¿Té la vostra vila devoció an aquest Sant?
- 2.—¿Hi ha en els vostros temples alguna imatge seua? Descriuiu-la i molt millor si mos ne podeu enviar una fotografia.
- 3.—¿Hi ha goigs? Se canten encara? Podríeu obtenir-ne algún exemplar o copia?
- 4.—I gravats, segells, escapularis, medalles, etc?
- 5.—Hei ha en ei vostre terme alguna Ermita u Oratori dedicats a éll? ¿Son molt concorreguts? ¿Quin és el seu origen? ¿Quins fets i miracles s'en contenen?

- 6.—Hi ha confraria de St Antoni? ¿Com se regeix?
- 7.—Festa que se celebra el dia del Sant. Descripció d'ella i si pot esser, fotografia dels actes principals tant religiosos com populars.
- 8.—Oracions populars a St. Antoni.
- 9.—Cansons, tant religioses com profanes, que se canten o se reciten.
- 10.—Refransys, dites i modismes que fan referencia al Sant.
- 11.—Fets miraculosos tradicionals que s'atribueixen a Sant Antoni.
- 12.—Altres elements o noticies que cregueu de importancia.

Perque servezca de norma an els qui se proposen contestar el citat *Questionari* a continuació comensam per descriure la festa que en la diada del Sant celebra el poble d'Artá, a la que seguirán les cansons i dites més conegudes, estalviant així la repetició de bastants d'elements.

FESTA DE SANT ANTONI A ARTA

LA VUITADA

Durant els vuit dies anteriors a la festa tota l'atlotea de la població en les hores desenfainades, después de l'escola, van p'els carrés tocant els *corns* aixordadors; als horabaixes se redoblen les cornades ja que'ls fadrinets que ja fan feina també proven d'inflarlos. En el camp i dins la vila, els tais d'entrecavadors i les rotlades d'atlotes fent sanaietes, canten cansons de St. Antoni; per tot no se sent més tonada que la molt popular i propia de la festa amb la que'ls glosadors canten *s'argument* o amb la que toca la música an *el ball dels dimonis*, qu'es un fragment de la dels antics goigs del Sant.

De les cançons vet netaquí una mostra:

Sant Antoni es un bon Sant
qui te un dob-bé li dona,
perque mos quart s'animal
tant si's de péll com de ploma.

Sant Antoni es un Sant vell
el més gros qui hi ha a l'ermita
ell mos dona pasta frita
i coques com un garbell.

Sant Antoni de Viana
 dia desset de Janer,
 qui beu primé o darré
 sempre beu de bona gana.

I moltíssimes més que posarem més avall.

El dissapte del Sant, les escoles queden desertes; els atlots de la vila van ulsurats perque els *dimonis* ja son p'els carrers a captar amb l'obreria. I s'apleguen en guardes pasant-se una llandera p'el cos en forma de cintura d'ont en pengen un enfilai de picarols i campanetes, o a voltes grosses esquelles. Agafen un corn amb les mans i jala! a tréscar la vila correguent i fent un renou aixordador. Al cansarse s'aturen un poc, peguen algunes cornades i canten tots plegats:

Diguem: Visca Sant Antoni
 amb so mocadó an es coll,
 i amb so sò des picarol
 farem fugir al dimoni.

I criden ¡¡Bisca!!

ELS FOGARONS

Al horabaixa, entrada de fosca, se va apagant la cridoria dels infants, que temorecs dels dimonis s'en van al llit, i comensa la bullanga de la fradinalla i la gent gran. Es l' hora d'anar a Completes; l'obreria s'enllesteix i la música, espera devant la posada o *Casa des trui* i al entretant surten els dimonis, que son dos homos vestits amb una tela de sac pintada de color de foc; amb serps i caps de mort, amb una carota de lo més fea i un banyam de dos o tres pams duguent amb ses mans una colossal canya-fél-lara. Els atlots en fugen, i sols els qui ja pretenen d'esser grans gosen acostar-s'hi i tocarlos.

La acompanyada parteix, tots els atlotells devant amb un dimoni que les arruixa amb la canya perque no embarassin la música i un altre fa lo mateixa al darrera defensant l'obreria de les empentes del públic. Així corrent i ballant al toc de pasdobles tresquen la vila fins a l'iglesia aont entren els obrers i públic per les Completes i a defora s'hi queden els dimonis que van a fer moixonies a la gent de per allà demanant-los dobbés,

Mentres l'acompanyada ès a Completes a casi tots els carrers s'en-

cenen *fogarons*, cremant els tions més grossos del llenyer i els mobles retuts i vells qu'han guardat durant l'any aposta p'el *fogaró*.

Formant rodona al voltant dels fogaróns hi compareixen els veinats i veinades; joves i veis, i molt especialment jovenetes que canten *Sant Antoni*.

En aquestes hores els fadrins de la vila, amb una guitarra, o be amb corns, van a guardes a *trescar els fogarons* duguent cada guarda una o més carabassetes plenes de vi, anissat o dob'anís.

A cada fogaró que troben canten estrambòticament:

Sant Antoni es un Sant Vell
és més gros que hi ha la má;
ja qu'ell no pot refrescá
refresquem noltres per ell. ¡Bisca!

I al dir ¡bisca! asen la botella o carabassa i beven uns quants glops per hom; tota la rotlada crida visca, i segueix cantant i aquells parteixen cap a un altra fogaró aont fan lo mateix. Pensau al haver-los visitats tots quant de suc duen dins el cos, i com llavors el de *dedins crida al de defora* entren totes les guardes dins els cassinos i passen tota la nit d'un a un altra cantant, beguent i cridant *Visca Sant Antoni!*

Els fogaróns duren fins molt avansada la nit, essent molt visitats per bona part del poble, puis son poques les jovenetes que no s'hi fassen acompanyar per llurs mares, o altres persones d'edat.

LA COVALCADA

El dia del Sant a las vuit del matí se comensa sa *covalcada*: a la qual els pagesos de la població hi envien el seu bestiar que covalquen els missatges, pareiés i fill d'amo, formant garrits estols un per cada possessió.

Davant l'estol hi sol anar el carritxer, vestit grotescament, damunt un asa vei amb riendes de carritx.

Els del estol, van ben mudats, amb cos de camia blanca, mocador de seda p'el coll, faixa a la cintura i látigo enflocat, cantant tots plegats les mateixes gloses amb la tonada de *S'Argument*. Quant aquest bestiar i el que s'hi va afegint de particulars han trescat durant una hora els carrers quel'Obrería té senyalats, acudeixen tots an *Es Coll de N'Abrines*, i s'organissen en processó, anant les banderes davant, després l'Obrería dins un carretó, després un homo vestit de San Antoni que cualca demunt una somera i els dos dimonis qu'el tenten li fan caure el llibre,

el baixen de la somera a sempeates, ell les mostra una creu i els dimonis fugen. El públic fa gran gatzara a vista d'aquesta cerimònia. Darrera va la música, després *Els Glosadors* i més darrera tota la curria de bisties que se presenten a la Plassa major i voltan ràpidament set o vuit vegades *S'Illeta de la Plassa* i a cada volta, mentres toca la música, el Vicari desd'un balcó beneeix el bestiar i als cavallers; aquests tiren cada cop pessés dins la *bassina* que'ls *Obrers* paren baix del balcó.

Acabat de beneir tothom va a missa major; mentres els cavallers se retiren i se comença a cantar *S'Argument* en mig de la plassa.

Tothom coneix el sentit de la paraula *glosados* o *poetes populars*, això és, persones d'ingeni natural per lo regular analfabetes, que tenen molta per improvisar i arreglar amb cert art, *gloses*, composicions en vers de sis, vuit o més versos octosílabs. De *glosadors* casi tots els pobles en tenen, i per lo regular prenen part en *torneigs* que celebren entre ells durant els diumenges o vetlades d'hivern, i se *proven* a improvisar sobre un assumpte determinat davant una concurrència que los paga i és la que judica sobre *quin guauya*.

D'Artá n'han sortits alguns d'aquests *glosadors* i fins n'hi ha encara qui tresquen els demés pobles de Mallorca i Menorca *provant-se* amb exteriors i cercant *qui les doblegui*. Però no és an aquests an a qui mos referim, qu'aquests volen més amunt i no s'entretenen amb lo típic de la terra, van a cercar *doblegar-ne* i trobar qu'ells pagui se cantada.

Els *glosadors* nostros que componen *S'argument* son, per lo general homos sense lletres o amb molt poques, incapassos d'escriure les gloses que componen, dedicats a l'art de conrar; homos de casseva, que no solen coneixer la taverna més que per cantar-hi l'argument el dia del Sant; homos per lo regular de sanes idees, de fons relligiós, sobris, metòdics i gent de be a carta cabal. Durant l'any no solen pendre part en torneig de cap classe, més que prenen nota *in mente* de tot quant en el pob'e socceeix, dia per dia, i cosa per cosa especialment lo més notable en meteorologia i art de conrar. Anoten les pluges, calabruixades, tempestats, torrentades i vents de cada un dels mesos de l'any, com també el comportament del camp, les malures, cullita, etc.

Tampoc deixen de consignar les desgracies, citant els noms, i les sorts, les bregues importants, ferides, el moviment polític, l'entrada d'un rector nou, la venguda del bisbe, l'estat de població amb els neïments, morts i matrimonis.

Acabarà.

Andreu Ferrer.

NOVES

MERCÈS.—Son ja una partida els periòdics que han donat notícia de la aparició de TRESOR DELS AVIS amb efusives expressions d'elogi. Mercès a tots, tant an els de Mallorca, com del continent, i no desitjam sino poder-nos fer més dignes dels seus elogis.

AMICS DE LA T. P.—Anam rebent^a adhesions al nostro projecte de replega del Folklore Balear i van augmentant les llistes de subscriptors de TRESOR DELS AVIS i de «Amics de la Tradició Popular». Això mos encoratja a seguir la tasca empresa i mos dona l'esperança de que la replega de la nostra tradició se ferá d'una manera rápida i completa. En el pròxim n.º comensarem la publicació de la llista d' «Amics», com també dels qui vagin contestant *Questionaris*.

EL NOSTRO FOLLETÍ.—Amb aquest nombre acabam de repartir l'*Ortografia mallorquina*. En el pròxim, si Deu ho vol, he hi incluirem el primer fascicle de l'obra *Recull de Folklore Menorquí* que fou premiada amb l'únic accèssit en el Concurs que l'any 1912 celebrá l'Ateneu Científic Literari i Artístic de Mahó.

PREMIS.—En el Certámen que celebrá el «Centre de Lectura» de Reus amb motiu de l'Inauguració de son Casal Social hi figuren els següents premis per treballs folklòrics: Premi de 500 pts. an En Juan Amades pel seu Recull de Cançons populars de a Comarca del Camp. Premi de 500 pessetes al Recull de Cançons populars de la Comarca del Camp, per Mossen Higiní Anglès. Premi de 250 ptes., a En Juan Ruiz i Porta per la seua col·lecció de llegendes del Camp de Tarragona.

Ho consignam aquí perque se veja l'importancia que a Catalunya se dona al Folklore.

